

A TAPASZTALÁS TANULÁSA

Lelkivezetés és kísérés a pusztai szerzetesség gyakorlatában

Percze Sándor

Evangelikus Hittudományi Egyetem
adjunktus
E-mail: sandor.percze@lutheran.hu

DOI: 10.56037/978-963-380-281-6.10

Az utóbbi években evangélikus gyülekezetek és egyháztagek körében is élénk érdeklődés tapasztalható a spiritualitás iránt. Ez a tanulmány a keresztény pasztoráció legelémibb formája, a lelkivezetés bölcsőjéig igyekszik elkauzolni az olvasót, a sivatagi szerzetesség korába. Ők érlelték ki és gyakorolták rendkívül magas fokon a lelkek kísérését a hit útján. Egyszerűen fogalmazva: istentapasztalatukkal tanácsolták a hozzájuk fordulókat, és a tapasztalás tanulására ösztönöztek.

Kulcsszavak: spiritualitás / lelkiség / lelkivezetés / sivatagi atyák

LEARNING BY EXPERIENCE

Spiritual Guidance and Accompaniment in the Practice of Desert Monasticism

Lately, there has been a keen interest in spirituality among Lutheran congregations and church members. This paper seeks to take the reader back to the origins of the practice of spiritual guidance, this most elemental form of Christian pastoral care, formed in the cradle of desert monasticism. Desert Fathers developed and practised to an extraordinary degree the accompaniment of souls on the path of faith. Simply put, they advised those who came to them with their experience of God and encouraged them to learn from that experience.

Keywords: spirituality / spiritual guidance / desert fathers

Bevezetés

„Mit tegyek?” „Mondj egy igét!” Leggyakrabban ezekkel a kérdésekkel fordulnak a tanácsot kérő fiatalabb vagy a lelki útjukon elakadt idősebb szerzetesek azokhoz az öregekhez, akiknek tanításait *Az atyák mondásai (Apothegmata Patrum)*¹ címen fennmaradt gyűjtemény² őrzi. A késő antik kor keresztény lelkiségének ez a lenyomata a 3–5. századi Krisztus-követők legbenső spirituális történéseibe enged betekinteni. A gyűjtemény Isten jelenléte megélésének eleven lenyomata, amelyből olyan mélységes isten- és emberismeret és olyan tiszta bölcsesség sugárzik, amely a mai napig újra és újra forrásul szolgál a későbbi korok azon keresztényei számára, akik az Istennel való élet egyszerű, praktikus útját keresik. Az atyák mondásainak titka – írja Manfred Seitz – „nem valamiféle ideál, amelyet nem képes utolérni az ember, hanem az az apostoli értelemben vett példaadás (1 Tim 1,16), amely azt rajzolja ki, amit majd mások máshogy valósíthatnak meg. Így értelmezve a monasztikus [szerzetes – P. S.] a mindenki számára szóló keresztény egzisztencia kirajzolódása.”³

Az utóbbi években a protestáns teológia faggatja igen élénken a pusztai atyák és anyák világát és életmódját. Arra a kérdésre, hogy mit várnak a velük való szellemi-teológiai párbeszédétől, a kutatók leplezetlen nyíltsággal így válaszolnak: „...istenkapcsolatunk elmélyülését, szellemi és lelki életünk gazdagodását a hétköznapi napokban.”⁴ Úgy tűnik, a sivatag lelkiségének szavai fittyet hánynak a majd kétezer év távolságra, teret és időt átlépve, ma is közvetlenül eléri a kérdezők szívét. Ennek oka a sivatagi remetéek csendes életének autentikussága. Szavaik nem elvont elméletek bemutatására szolgálnak, teológiájuk nem üres elefántcsonttorony-építmény. Életük és szavaik mély tapasztalatiságot tükröznek. Tapasztalatuk teszi őket olyan nyitott példává, amely Krisztus követésének az itt és mostban történő megvalósításra ösztönöz.

Ebben a tanulmányban a velük folytatott teológiai párbeszéd egyik legfontosabb

¹ Vö. MILLER 1986. (Az alábbiakban AP rövidítéssel hivatkozom a kötetre a jegyzetekben. A hivatkozásokban megadott számok az apoftegma sorszámát, és nem a könyv oldalszámát jelzik. A magyar fordítások, amennyiben máshogy nem jelzem, tőlem származnak. – P. S.)

² Már az atyák életében szájról szájra terjedtek és hagyományozódtak tanításaik, amelyeket később ismeretlen szerkesztők különböző szempontok szerint gyűjtöttek össze és rendszereztek. A legismertebb, az atyákat abécérendben felsoroló görög gyűjtemény *A szent öregek könyve*, amelynek keletkezését az 5. század végére teszik a kutatók (vö. NYSSSEN 1986, 9. o.). Később született egy, a lelki élet tematikái szerint haladó gyűjtemény szintén görög nyelven, amely 538 és 555 között jutott el nyugatra, és terjedt el latin fordításban *A paradicsom könyve* néven (vö. BAÁN 2020–2022, 1: 13. o.).

³ SEITZ 1994, 83. o.

⁴ SCHULZ–ZIEMER 2010, 17. o.

kérdéskörét, lelkivezetésük gyakorlatát⁵ szeretném röviden bemutatni. Az atyák kérdés-felelet formájában megőrzött mondásai végső soron egyetlen téma körül forognak: hogyan találkozhat ki-ki a saját élethelyzetében és adottságaival Istennel? Mondásgyűjteményük ezért egész egyszerűen annak bemutatása, miként kíséri egy tapasztaltabb öreg fiatalabb tanítványát a hit útján. A sivatag lakói jól ismerték az Istenhez vezető utat. Így a hozzájuk fordulóknak útmutatást tudtak adni, ha nem tudták, mit tegyenek lelki útjukon való elakadásukban. Baán Izsák szerint az atyák a szó legszorosabb értelmében olyan „élő Szentírássá” váltak tanítványaik számára, „aki képes minden pillanatban az üdvösségre vezető Igét adni, mondani vagy mutatni”.⁶

Remeték és szerzetesek

A keresztény közösségek már a harmadik században ismertek olyanokat, akik lakatlan helyekre visszavonulva életüket tudatosan „az imának és a felebaráti szeretet gyakorlásának”⁷ szentelték. Ezeket a keresztényeket nevezték eremitáknak (pusztalakóknak), aszkétáknak (gyakorlónak) vagy monachosnak (egyedülinek, magányosnak).⁸ A világból való tudatos kivonulásukat semmiképp nem lehet egyszerűen menekülésnek vagy az emberek iránti szeretetlenségnek aposztrofálni. Legfőbb törekvésük a „mennyei életre való igyekezet és a mennyei hazába vezető útra való lépés volt”.⁹ A kieli egyháztörténész, Andreas Müller úgy véli, azokra, akik távolságot vettek a világtól, kettős motivációs faktor hatott döntően. Egyrészt a lelki növekedés iránti igény, amelyhez megfelelő koncentráltság, csend és védettség szükséges. Másrészt az apostoli intés komolyan vétele: „...*ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmek megújulásával, hogy megítélhessétek, mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.*” (Róm 12,2)

A világnak való hátat fordítás fenti ige szerinti értelmét Müller így magyarázza:

„A már beköszöntött új kozmosz által az αἰὼν ὀψιτος-tól [*e világi lét – P. S.*] való leválás biblikus-eszkatologikus dimenzióját a pusztai szerzetesek egy egyszerűsített és individualizált keresztény eszkatológiával értelmezték újra. A pusztába való vissza-

⁵ A lelkivezetés fontos témája a mai poimenikának. Magyar nyelven Owe WIKSTRÖM *Kápráztató sötétség* (2013) című könyve az egyik legelső protestáns írás ebben a témában.

⁶ BAÁN 2020–2022, 1: 10. o.

⁷ VANYÓ 1988, 549. o.

⁸ Vö. PERCZE 2023.

⁹ MÜLLER 2013, 51. o.

vonulás az αἰὼν οὐτός lelki elhagyásának első lépése volt a belső gondolatoktól és gonosz szenvedélyektől való megszabadulás által.¹⁰

A pusztai remetékkel kapcsolatosan fontos szem előtt tartani, hogy legfőbb vágyuk, amely erre a különös életformára sarkallta őket, az volt, hogy „helyes viszonyba kerüljenek Istennel”. Ennek előfeltétele pedig az önismeret, a saját bűnösséggel – vagyis „az önösséggel és az Istentől való elidegenedettséggel – való konfrontáció volt”.¹¹ Erről szól a következő mondás:

„Egy testvér ezt kérdezte Pojmén abbától: »Mit kell tennem a cellámban?« Ő ezt válaszolta: »Az élet a cellában kívülről nézve kétkezi munka végzése, napi egyszeri étkezés, hallgatás és szemlélődés. A cellában való rejtett előrehaladás ez: elkerülni az önvádat, bárhová menjen is az ember, megtartani az imaidőket, a rejtett dolgok felett pedig nem elsiklani. Ha eljutsz odáig, hogy a kétkezi munkától szabad leszel, akkor menj a közösségbe, és imádkozz zavartalanul. A legfontosabb ez: juss közösségre a jóval, a rossz társaságától pedig tartsd távol magad.«¹²

A csendességben folytatott lelki élet együtt jár olyan külső tevékenységekkel, amelyek az időt és a teret strukturálják (munka, étkezés). A külső rend szemmel nem vagy csak alig látható belső előrehaladást hoz magával. Ezt a belső fejlődést vagy érést úgy ismeri fel önmagában a szerzetes, ha az önmagával szembeni elmarasztaló gondolatai (önvád) a különböző élethelyzetekben egyre kevésbé jelentkeznek. Azaz önanonosan lesz képes jelen lenni különböző szituációkban. A belső előrehaladás másik biztos jele, hogy a szerzetes azt tapasztalja magán: egyre kevésbé felszínes a figyelme. Mélyebbre lát a dolgok felszínénél, belső összefüggések tárulnak fel előtte. Poimén abba ezt így fogalmazza meg: már nem siklik el a rejtett dolgok felett.

A cellában folytatott „csend-élet” kapcsolatba hozza, közösségbe helyezi az embert. A jóval is és a rosszal is. Fontos megkülönböztetnie, hogy ami csendességben kialakul benne, az valami nagyobb jónak a része, vagy valami rossznak, esetleg negatívnak.

¹⁰ MÜLLER 1993, 218. o.

¹¹ Uo. 149. o.

¹² AP 742.

Lelki atyák és anyák

„A cella magányában a remeték és szerzetesek lelki atyává és anyává,¹³ vagyis lelki-vezetővé értek. Kötelező volt – írja a bencés Anselm Grün –, hogy minden fiatal szerzetesnek lelki atya legyen, aki előtt gondolatait és érzéseit fel kellett tárnia, és akinek abszolút engedelmességgel tartozott.”¹⁴ Remete Szent Antal következő mondása rávilágít az atya–fiú, mester és tanítvány kapcsolatának lényegére: „Ezt is ő mondta: Ismerek szerzeteseket, akik sok fáradozás után elestek, és a lélek zavarodottságába estek, mivel saját cselekedeteikre építettek, és nem hallották meg annak útmutatását, aki ezt mondta: »Kérdezd meg atyádat, ő majd hirdeti neked« (Deut 32,7).”¹⁵

A hit gyakorlásának útján senki nem járhat egyedül – különben eltéved, és lelkében összezavarodik. Ez olyan alapszabály, amely a Krisztus-követés lényegéhez tartozik. A lelki atyaság vagy anyaság nem olyan hivatalt vagy tisztséget takar, amelynek betöltésére megfelelő kvalifikáció megszerzése után van lehetősége valakinek. Találó Andreas Müller erre vonatkozó megállapítása: „...karizmájuk és élettapasztalatuk adja autoritásukat.”¹⁶

A lelki atyaság gondolata a Bibliában gyökerezik. 1Kir 2,14-ben Elizeus *atyám*ként szólítja meg Illést. Az újszövetségi iratokban szintén gyakran van szó lelki gyermekeségről (vö. 1Jn 2,1; 2,18). Pál apostol gyermekeinek szólítja a gyülekezeteket és a keresztényeket (vö. Gal 4,19; 2Kor 6,13). A kifejezés minden bizonnyal „olyan mély és szoros kapcsolatot jelöl, amelynek lelki realitás az alapja.”¹⁷

Barbara Müller a pusztai szerzetesek lelkivezetéséről írt tanulmányában így jellemzi az atyák és fiaik kapcsolatát: „A monasztikus atyák és fiaik együttműködése messze meghaladja a hétköznapi nevelés és a felszínes terápia szintjét, tulajdonképpen az Istennel való találkozás helyévé válik, amikor ebben a mindent eldöntő kapcsolatban – még akkor is, ha az punktuális volt – az isteni üdvtörténet ment újra végbe.”¹⁸ A kapcsolat minőségéről Anselm Grün pedig így ír: „...a lelki atya több

¹³ Bár a hagyomány elsősorban a neves lelki atyák tanításait őrizte meg, ismer női remeteket, illetve szerzeteseket is. Őket a lelkivezetéssel kapcsolatosan konzekvensen lelki anyáknak nevezi, és az *abba* (atya) titulusra jól rímelő *amma* (anya) megszólítást alkalmazza rájuk. Külön tanulmányt érdemelne a sajátos női lelkivezetés elemzése. Vö. 26. jegyz.

¹⁴ GRÜN 2006, 8. o.

¹⁵ AP 37.

¹⁶ MÜLLER 1993, 150. o.

¹⁷ Vö. uo. 216. o.

¹⁸ Uo. 53. o.

mint nevelő vagy rabbi, atyasága Isten atyaságában van, atyaságának Isten atyasága az alapja [...] atya az, aki valakinek létet és életet ad.”¹⁹

A sivatagi atyákról szóló feljegyzések tanúsága szerint ahhoz, hogy valaki képes legyen kísérni egy másik embert a hit útján, feltétlenül szükséges, hogy Isten Lelkével eltelt, lelki ember (pneumatikos) legyen. Hogy ez a gyakorlatukban mit jelenthetett, azt tárja fel a következő apoftegma:

„Longinosz abba ezt mondta Akatiosz abbának: »Az asszony arról ismeri fel a fogantatást, hogy eláll a vérzése. A lélekkel is így van ez: arról ismeri fel, hogy befogadta a Szent Lelket, hogy a lecsöpögő gonosz szenvedélyek megnyugszanak. Amíg közöttük van, hogyan dicsekedhetne azzal, hogy megszabadult volna tőlük? Add a véred és fogadd a Lelket!«”²⁰

Az Isten Lelkével eltelni és ezt a Lelket magában hordozni csak olyan ember képes, aki üres, mint egy edény. Elszállt belőle minden gonosz szenvedély és kívánság. Véret, életét, vagyis teljes egzisztenciáját kell adnia ahhoz, hogy fogadhassa a Lelket. „A lelki ember mindent, amit felfedez magában, a Szentlélek elé tart, hogy ő átjárja és átváltoztassa. Ebből semmi sem marad ki, sem a test, sem a lélek, sem a tudatos, sem a tudattalan, sem értelem, sem érzés, sem az akarat, sem az ösztön.”²¹ A lelki atyaság másik előfeltétele, illetve fontos követelménye Anselm Grün megfigyelése alapján a szív alapos ismerete, melynek során a szerzetes „annak rezdülésein, hangulatain keresztül a saját gondolatait és terveit megkülönböztetve szívét a legeslegeljáig átkutatta. Ehhez nagyon finom megfigyelési képesség kell, a kardiognózis intuitív megismerés.”²²

Ezt az éleslátást jegyezték fel az egyszerűnek nevezett Paulosz abbáról:

„A boldog Paulosz atya, az Egyszerű, Szent Antal tanítványa egyszer a következő esetet mesélte el az atyáknak: Egyszer egy kolostorban voltam vizitáción, hogy a testvérek lelki hasznára legyek. Ők a szokásos megbeszélések után Isten szent teplomába mentek, hogy elvégezzék a szolgálatukat. A boldog Paulosz – így mondta – megfigyelt mindenkit, aki a templomba lépett, hogy milyen lelki állapotban jött a közösségbe. Az Úrtól ugyanis megkapta azt az adományt, hogy mindenkin lássa, úgy, ahogy mi nézünk egymás arcára, hogy az illető milyen a lelkében. Minden belépőnek világos volt a szeme, az arca pedig ragyogott, ő pedig látta mindenkinek az angyalát, hogy az mennyire örült ne-

¹⁹ GRÜN 2006, 8–9. o.

²⁰ AP 453.

²¹ GRÜN 2006, 11. o.

²² Uo. 11–12. o.

ki. De látott olyan valakit, aki feketének és egész testében sötétnek tűnt előtte. Mindkét oldalán démonok tartották, és húzták magukkal, az orrán keresztül egy kígyót húztak át, szent angyala pedig távolról követte őt szomorú, földre szegezett szemmel. Paulosz sírni kezdett, és kezével a mellét verte. Leült a templom elé, és nagyon siratta azt, aki ilyen képet mutatott. Azok pedig, akiknek feltűnt Pauloszon ez a változás, könnyekben törtek ki, és együttérzően kérték, hogy mondja el nekik, miért sír, mivel azt gondolták, valamennyiüket elítéli magában valamiért. Arra kérték, tartson velük a gyűlésre. Paulosz azonban elutasította őket, és kívül maradt ülve, miközben arra panaszkodott, akit a szemeivel így látott. Rövid idő múlva véget ért a testvérek gyűlése, valamennyien kifelé mentek, Paulosz pedig ismét egyenként figyelte őket, mert tudni akarta, milyen állapotban jönnek ki. Amikor meglátta kifelé jönni azt a férfit a templomból, akinek teste feketének és sötétnek mutatkozott, amint arca most ragyogott, teste fehér volt, a démonok messze mögötte voltak, a szent angyal pedig egészen közel hozzá, nagyon megörült neki. Akkor Paulosz vidáman felugrott, és áldotta Istent: »Ó, Isten kimondhatatlan szeretete és jósága!« Majd felszaladt egy magas lépcsőre, és hangosan így kiáltott: »Jöjjetek, és lássátok Isten tetteit, mert félelmetesek és csodálatosak! (Zsolt 45,9) Jöjjetek, és lássátok azt, aki minden ember üdvösségét akarja, és hogy valamennyien eljussanak az igazság ismeretére (1Tim 2,4). Gyertek, imádjuk őt, és boruljunk le előtte (Zsolt 94,6), és mondjuk: Egyedül te veszed el a bűnöket.« Erre valamennyien sietve összeszaladtak, mivel hallani akarták ezt a beszédet. Amikor együtt voltak, Paulosz elmondta, mit látott a templomba való belépés előtt, és mi történt utána. És felszólította azt a férfit, hogy fedje fel az okát, miért részesítette őt Isten ilyen hirtelen ekkora változásban. A férfi pedig tétozás nélkül elmondta a történetét: »Bűnös vagyok – mondta –, és már régóta tisztátalanságban élek. Amikor Isten szent templomába jöttem, Ézsaiás próféta szavait hallottam a felolvasáskor, pontosabban azt, amit Isten mond általa: 'Mossátok tisztára magatokat! Vigyétek el szemem elől gonosz tetteiteket! Ha vétkeitek skarlátpirosak is, hófehéreké válhattok, ha vörösek is, mint a bíbor, féhéreké lehettek, mint a gyapjú.' (Ézs 1,16–19) A próféta szavai szíven találtak – így szólt a tisztátalan –, a lelkemben sóhajtozva ezt mondtam Istennek: 'Ó, Isten, te azért jöttél a világba, hogy megmentsd a bűnösöket (1Tim 1,15), amit most ígértél nekem a próféta által, teljesítsd be rajtam, méltatlan bűnösön. Lásd, mostantól fogva adósod vagyok, és engedelmeskedem neked, egyenes szívvel megvallom előtted, hogy nem akarok több gonoszságot elkövetni, hanem ellene mondok minden törvényszegésnek, és ettől a pillanattól tiszta lelkiismerettel szolgálok neked, Ma, ó, Uram, ebben az órában fogadj el engem mint bűnvallót, aki eléd borul, és aki a jövőben minden bűntől megtartja magát.' Ezzel az elhatározással léptem ki a templomból, és a lelkemben úgy döntöttem, Isten előtt többé nem teszek semmi gonoszságot.« Azok, akik ezt hallották, egy akarattal hangosan Istenhez kiáltottak: »Milyen nagyok a te műveid, Urunk, mindent bölcsen cselekedtél!« (Zsolt 103, 24). Keresztények, ismerjétek meg a Szentírásból és a szent kinyilatkoztatásokból, milyen jóságos Isten azokhoz, akik bátran hozzá menekülnek, és aki a bűnbánat alapján rendbe hozza a régi vétkeket, és ő újra nekik adja az ígéreteket, és a korábbi vétkek miatt nem tesz

bűnössé: Ne kételkedjünk üdvösségünkön! Ahogy esküvel megígérte Ezékiel próféta által, hogy nem pusztítja el őket (Ez 18,32; 33,11). Életemre mondom, így szól az Úr, nem akarom a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen.”²³

Egyszerre meseszerű és titkos ez a leírás. Paulosz az arcokból olvas és lát: sokkal többet, mint első benyomásra gondolná az ember. Azt látja a szerzetesek testtartásából, hogy mi lakik mélyen a szívükben. Szó szerint beljüket látott vagy átlátott rajtuk. Ez a látomása felszabadítólag hat nemcsak a közösségre, hanem arra az illetőre is, aki súlyos terheket hordoz magában.

A tapasztalás tanítása

Az atyák mondásaiban megőrzött történetek és szavak bepillantást engednek ugyan az általuk gyakorolt lelkivezetés eseményeibe, azonban a kutatók egyetértenek abban, hogy a leírások alapján *nem szisztematizálható*, főleg pedig nem metódizálható az, milyen módon vezették a lelki atyák az ő fiaikat. Manfred Seitz így ír erről: „A különbség, ahogy teoretikus kérdésekre reagálnak, lenyűgöző. Nem adnak általános igazságokat, hanem olyan bátorító szavakat mondanak, amelyek a tanácsot kérő szituációjának megfelelnek.”²⁴

A lelkivezetéssel kapcsolatos tanulmányok közül Anselm Grün elemzi a legalaposabban az atyák által gyakorolt lelkivezetés jellemzőit. A következőkben az ő megfigyeléseire támaszkodom, amikor megpróbálok néhány jellemvonást bemutatni. Általánosságban azt lehet mondani, hogy a pusztai atyák életvezetési tanácsai a kérdező *hittapasztalatának kitágítására és érzékenyítésére* irányulnak. Úgy is lehetne fogalmazni: a tapasztalás tanulására igyekeznek motiválni a hozzájuk fordulókat.

Saját gyengeség feltárása

Az atyák mondásaiban megőrzött lelkivezetés egyik jellemzője, hogy az atyák a kérdezőnek feltárják saját gyengeségüket. Ezzel a magukról kialakult idealizált, hamis képet akarták lerombolni.

„Egy testvér Kelliában ült, és a magány miatt nyugtalanná vált. Elment a Pherméi Theodórosz atyához, és elmondta neki. Az öreg akkor így tanította őt: »Jól van, alázd

²³ AP 797.

²⁴ SEITZ 1994, 91. o.

meggondolkodásodat, vedd alá magad a többieknek, és maradj náluk.« Ő azonban újra visszajött az atyához, és feltárta neki: »Az emberek között sem találok nyugalmat!« Az öreg erre ezt felelte: »Ha egyedül nem tudsz megnyugodni, és mások között sem, miért lettél szerzetes? Nem azért, hogy elviseld a szorongatásokat? Mondd meg nekem, hány éve is viseled a szerzetesi ruhát?« Ő ezt mondta neki: »Nyolc!« Az aggasztán erre ezt mondta: »Valójában hetven évet számolok ebben a ruhában, és egyetlen napra sem leltem nyugalmat – te pedig a nyolc évvel nyugalomra vágysz?« Amikor a testvér ezt hallotta, megerősödve ment el onnan.²⁵

Ebben a két találkozásból álló történetben a szerzetesi élet alapkérdése és a megtett lelki út időtávlatla teremti meg azt a feszültségmezőt, amelyben a lelki atya és tanítványa mozognak. A nyugtalanság érzésével küzdő fiatal tanítványnak előbb le kell számolnia magában azzal a hamis illúzióval, hogy az általa választott életmód garancia lenne a belső békességre és a magányra. Kétségei közt az öreg a szerzetesi élet mibenlétét, alapcélját állítja a szeméi elé: szerzetes az, aki megküzd a kísértésekkel, elviseli a szorongatásokat – és nem valamiféle gondtalan létben tengeti napjait.

A második találkozás a szerzetesi életben eltöltött idő felméréséről szól. Nyolc évre kell visszatekintenie a fiatal tanítványnak. Ennek tapasztalata teszi képessé arra, hogy reálisan fel tudja mérni, mennyire sok a hetven esztendő. A lelkivezető önfeltárulkozása, miszerint a hetven év alatt „egyetlen napra sem” lelt nyugalmat, az egyik oldalon az első találkozáson elhangzottakat erősíti meg, vagyis a szerzetesi élet folyamatos lelki küzdelmére utal vissza. A másik oldalon a lelkivezető saját „gyengeségét” tárja fel, nevezetesen azt, hogy hetven év eltelte után ő maga is küzdelemben van, a nyugtalanság őt sem kerüli el. Ezzel leveszi a tökéletesség ideáljának terhét a fiatalabbról, és kitartásra ösztönzi.

Konkrét útmutatás

A puztai lelkivezetők gyakran egészen konkrét tanáccsal látják el a hozzájuk fordulókat. Feltűnő, hogy ezek a tanácsok nagyon egyszerű, az életfolytatásra irányuló útmutatásként szolgálnak. „Pambó atya megkérdezte Antal atyát: »Mit tegyek?« Az öreg így fordult hozzá: »Ne építs saját igazságodra, és ne bánkódj olyan dolog miatt, ami elmúlt, és gyakorold a nyelv meg a has megtartóztatását.«²⁶

ANSELM GRÜN a következő módon magyarázza ezt az apoftegmat:

²⁵ AP 269.

²⁶ AP 6.

„Az atyák egyértelműen érzik, mire van szüksége a kérdezőnek ahhoz, hogy az igazsághoz hatoljon, hogy Istennel találkozzon, és kiszolgáltassa magát Istennek. Egyetlen gyakorlat vagy az élet két vagy három aspektusa az, amire a szerzetesnek figyelnie kell. Ha következetesen ezek szerint él, akkor belül tovább fog haladni ezen az úton, meg fogja érteni, kicsoda Isten, és azt, hogy mi az élet értelme. Egy gyakorlat hosszú időn keresztül való követése elég ahhoz, hogy átváltozzon általa. Szembeníti saját határait, felfedi tehetetlenségét, hogy végül Isten számára feltörje. Ha ennek a gyakorlatnak látszólag semmi köze nincs is Istenhez, mégis Isten titkát fogja számára felfedni.”²⁷

Válasz szimbolikus cselekedettel

Mivel a pusztai atyák nem szívesen beszélnek – és még kevésbé szívesen vitatkoznak –, a kérdésekre gyakran nem szavakkal, hanem olyan furcsa tettekkel válaszolnak, amelyek sokkal többet mondanak, mint bármilyen elméleti tanítás. Jó példa erre Mózes abba szimbolikus cselekedete:

„Szkétiszben vétkezett egy testvér. Gyűlést tartottak ezzel kapcsolatban, és elküldtek Mózes abbáért. Ő azonban nem akart jönni. Erre a pap ezt a parancsot küldte neki: »Gyere, mert a nép vár téged!« Mózes felkelt és elment. Fogott egy átluggatott kosarat, megtöltötte homokkal, és a vállára vette. A testvérek elé mentek, és ezt mondták neki: »Mi ez, atyám?« Az öreg ezt válaszolta nekik: »Ezek a bűneim. Elfolytak mögöttem, én pedig nem látom őket, ma pedig azért jöttem, hogy idegen bűnök felett ítélek. Amikor ezt hallották, semmit sem mondtak a testvérnek, hanem megbocsátottak neki.”²⁸

Mózes távolmaradása az ítélelhozó gyűlésről már önmagában is tanítás. Ezt azonban a közösség nem értette és nem hallotta meg. Csakis feljebbvalója kifejezett parancsának engedelmességgel hajlandó megjelenni a tanácskozáson. A más felett való ítélelkezéssel szembeni ellenállását ezért Mózes láthatóvá teszi. A gyűlés felé haladva a kosárból elfolyik mögötte a homok. Ezzel mutatja be, hogy a szerzetesnek nem kell a társa mögé néznie, csakis a testvért kell látnia.

²⁷ GRÜN 1991, 26. o.

²⁸ AP 496. Az atyák tanításában központi szerepet játszik a másik ember megítélésétől való tartózkodás. Makáriosz atya egyik tanítványának, aki megkérdezte tőle, mit tegyen, ezt a választ adta: „Senkivel ne tegyél rosszat, és senkit ne ítélj el! Erre figyelj, és élni fogsz.” Idézi GRÜN 1991, 26. o.

A természet mint tanítómester

A pusztában való élet – ahogy a bevezetésben erről már szó esett – a civilizációtól való tudatos eltávolodást és elhatárolódást jelentette, ugyanakkor hihetetlenül szoros együttélést a természet valóságával. Az atyák csendes életében minden környezeti hatás, természeti jelenség az élet és az istenkapcsolat szimbólumává és kifejeződésévé válhatott. Ahogy Jézus a Hegyi beszédben a természetből vett képekkel fejezte ki Isten országának jelenvalóságát, úgy a pusztai szerzetesek is analógiát és magyarázatot találtak a lelki élet jelenségeire az előttük és körülöttük élő természetben. A következő történet megmutatja, hogyan igyekeztek az öregek a természet elmélyült megfigyelésére tanítani a fiatalabbakat:

„Egy testvér érkezett Pojmén atyához, és ezt mondta: »Atyám, sokféle gondolatom van, amik veszélybe sodornak.« Az öreg kivezette őt a szabadba, és így szólt hozzá: »Tárd szét a köntösödöt, és tartóztasd fel a szelet!« Ő ezt felelte: »Erre nem vagyok képes!« Az öreg erre ezt válaszolta neki: »Ha erre nem vagy képes, akkor azt sem tudod megakadályozni, hogy gondolataid hozzád jöjjenek. A feladatod az, hogy ellenállj nekik!«²⁹

Aki elmélyült imaéletet él, tudja és tapasztalja, micsoda hatása van a gondolatoknak az emberre. Képesek elterelni figyelmét az egy lényegesről. Még legjobb szándéka és igyekezete ellenére sem képes kivonni magát hatásuk alól. Pojmén tudja, hogy a gondolatok áradását nem lehet egyszerűen megszüntetni. Ez ugyanolyan lehetetlen vállalkozás, mint köpennyel feltartóztatni a szelet. A tanítvánnyal ezt a lehetetlenségét izlelteti meg. A szél láthatatlanul, egyszerűen érkezik. Az ember azonban nem olyan, mint a falevél, hanem képes megállni a szél erejével szemben. Így a szerzetesnek is az a feladata, hogy ellenálljon gondolatainak, ne engedje sodortatni magát tőlük.

Hasonló, a természet útmutatásáról szóló tanítást őriz a hagyomány Theodóra ammáról:

„Theodóra amma mondta: »Küzdjetek, hogy bemehessetek a szoros kapun! (Mt 7, 13) Ez olyan, akárcsak a fák: Ha nem éri őket vihar, és az eső nem öntözi őket, nem hoznak gyümölcsöt. Ez a világ számunkra is olyan, mint a vihar. Csak szorongattatáson és kísértéseken keresztül leszünk a mennyek országának örökösei.«³⁰

²⁹ AP 602.

³⁰ AP 310.

Érdekes, hogy a természeti jelenségek a lelki élet küzdelmeivel és nehézségeivel kapcsolatosan jelennek meg vigasztalásként. A tűrőképesség a növényvilágban a túlélés elengedhetetlen feltétele. A Theodóra amma tanítását hallgató könnyen behelyezkedik a viharban küzdő fa képébe, ezzel pedig megtapasztalja, hogy a szorongatások és kísértések végső soron az életet szolgálják. A természet közelsége és a természeti jelenségek elmélyült szemlélése a *létezés* legalapvetőbb dimenzióját tárja fel a tanítvány előtt, végső soron ebbe a dimenzióba hívja meg. Egy olyan világba, amely megelőzi a gondolatiságot, és amelyben Isten közelsége éltető jelenlétként realizálódik. Véleményem szerint ezért van olyan erős hatása a természetnek a sivatagi szerzetesség pasztorációjában.

Ezekkel a példákkal az atyák lelkivezetésének kontúrjait szerettem volna megrajzolni. A sort még sokáig lehetne folytatni. Valódi gyöngyszemekre lel, aki elmerül az apoftegmák világában. A közös ezekben a nagyon egyedi és a kérdező személyére szabott útmutatásokban a *tapasztalatra vezetés*. Az atyák útmutatásai arra ösztönöznek, hogy a kérdező azonnal integrálja saját életbe a hallottakat, és ezekkel keresse meg a kapcsolódási pontot Isten valósága és a saját élete között. Vagyis: tanulja a tapasztalást.

Felhasznált irodalom

- BAÁN Izsák OSB: *A paradicsom könyve. Tematikus apoftegmagyűjtemény*. 1–2. köt. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2020–2022.
- GRÜN, Anselm: *Geistliche Begleitung bei den Wüstenvätern*. Vier Türme Verlag, Münsterschwarzach, 2006. (Münsterschwarzacher Kleinschriften Band 67.)
- MILLER, Bonifaz (ford.): *Weisung der Väter. Apophthegmata Patrum, auch Gerontikon oder Alphabeticum genannt* [AP]. 3. kiad. Paulinus Verlag, Trier, 1986. (Sophia 6.)
- MÜLLER, Andreas: Geistliche Väter als Lebensbegleiter. Ein Beitrag zur Seelsorgepraxis in der ostkirchlichen Orthodoxie. *Internationale kirchliche Zeitschrift*, 89. évf. 1993/4. sz. 210–219. o.
- MÜLLER, Barbara: Geistliche Begleitung nach den Apophthegmata Patrum. In: Dorothea Greiner – Bert Hamm – Manuel Klaus Ritter – Anna-Maria aus der Wiesche (szerk.): *Geistliche Begleitung in evangelischer Perspektive. Modelle und Personen der Kirchengeschichte*. Evang. Verlagsanstalt, Leipzig, 2013. 51–56. o.
- NYSSSEN, Wilhelm: Einleitung. In: Bonifaz Miller (ford.): *Weisung der Väter. Apophthegmata Patrum, auch Gerontikon oder Alphabeticum genannt*. 3. kiad. Paulinus Verlag, Trier, 1986. (Sophia 6.) 7–10. o.
- PERCZE Sándor: Belső tapasztalás. Önismeret és istenélmény a pusztai atyák lelkiségében. In: Bácskai Károly – Pángyánszky Ágnes – Szűcs Kinga – Varga Gyöngyi (szerk.): *Teológia*

- és hűség. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete.* Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest, 2023. 292–302. o.
- SEITZ, Manfred: Wüstenmönche. Menschen, die den Eindruck machen, dass sie beten. In: Christian Möller (szerk.): *Geschichte der Seelsorge in Einzelporträts*. 1. köt. *Von Hiob bis Thomas von Kempen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1994. 81–111. o.
- SCHULZ, Günther – ZIEMER, Jürgen: *Mit Wüstenvätern und Wüstenmüttern im Gespräch. Zugänge zur Welt des frühen Mönchtums in Ägypten*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2010.
- VANYÓ László: *Az ókeresztény egyház és irodalma*. 2. kiad. Szent István Társulat, Budapest, 1988. (Ókeresztény írók 1.)
- WIKSTRÖM, Owe: *Kápráztató sötétség. Szempontok a lelkivezetéshez*. Ford. Széchezy Orsolya. Luther Kiadó, Budapest, 2013.